

УДК:070.1(477.81)

**СТВЕРДЖЕННЯ ІДЕЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ В ДИСКУРСАХ
ЕЛІТАРНОГО Й МАСОВОГО РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ГАЗЕТИ
"ВІЛЬНЕ СЛОВО" В 1990 – 1991 РОКАХ**

Вікторія Каневська

*Класичний приватний університет
вул. Жуковського, 70-б, 69002, м. Запоріжжя, Україна*

У статті розглядається дискурс незалежності на сторінках газети «Вільне слово» («Червоний прапор») м. Рівного в 1990 – 1991 роках. Робиться висновок про неоднозначність державно-розбудовчих процесів в інформаційному полі преси.

Ключові слова: дискурс елітарного, дискурс масового, незалежність України, ідея незалежності, газета «Вільне слово», газета «Червоний прапор».

Актуальність. В наш час попри тривалий період незалежності держави комунікаційні процеси в середовищі ЗМК все ще розбалансовані. І якщо в радіопрограмах і на телебаченні вдумливий аналіз часто заміщується продукуванням реаліті-шоу, то преса не тільки звертається до актуальних проблем та викликів часу, а й чітко фіксує їх на своїх сторінках. Незважаючи на значну роль соціальної стратифікації в процесі суспільної комунікації, в пресі виокремлюються два полярних дискурси – елітарного й масового. В цих дискурсах зацікавлює становлення ідеї незалежності, що супроводжується проблематикою розбудови нашої держави та триває до сьогодні.

Метою статті є дослідження ідеї незалежності України в дискурсах елітарного й масового рівненської обласної газети "Вільне слово". Дана мета конкретизується в **завданнях:** з'ясування суті дискурсів елітарного й масового у пресі; дослідження розвитку рівненської обласної газети "Вільне слово", з'ясування суті ідеї незалежності та специфіки її реалізації в дискурсивному матеріалі газети "Вільне слово".

Об'єктом дослідження є рівненська обласна газета "Вільне слово".

Предметом дослідження є ідея незалежності нашої держави, втілена в дискурсах елітарного й масового на сторінках газети "Вільне слово".

Наукова новизна статті полягає в тому, що вперше на матеріалі рівненської обласної газети "Вільне слово" досліджується ідея незалежності української держави. В контексті того, що ця газета як найбільш характеристичний засіб масової комунікації Рівненської області вперше стає об'єктом дослідження; вперше порушується проблема вивчення дискурсів

елітарного й масового на матеріалі преси Рівненщини, очевидно, що тема є новою й малодослідженою.

Науковий внесок у дослідження даної теми здійснили вчені – дослідники дискурсів П. Рікер [19], К.-О. Апелъ [17], Ю. Габермас [18], і видатні українські комунікативісти І.Л. Михайлин [4], Г.Г. Почепцов [6], З.В. Партико, Б.В. Потятинник, І.З. Павлюк, - у плані дослідження дискурсів та їх репрезентації у пресі. Теоретичні засади функціонування дискурсів у українській пресі розглядають О.В. Зернецька [2], Є.Б. Тихомирова, Н.Костенко, хронологічні межі в розвитку української преси – Д. Дуцик [1].

Теоретичне значення дослідження полягає в можливості й необхідності використання його в лекціях із теорії журналістики та теорії масової комунікації.

Практичне значення дослідження полягає в вивченні й екстраполяції його результатів на комунікаційний процес із метою поглиблення його суті.

Виклад основного матеріалу статті. Еволюція ідей у дискурсах преси як основного ЗМК є вдячним предметом досліджень завдяки новизні теми, невивченості предмета й об'єкта досліджень, специфіки преси як основного ЗМК загалом та специфіки регіональної преси Рівненщини зокрема. Дискурсивні дослідження ЗМК апелюють до поняття дослідження. Як зазначив П. Рікер раніше, на початку дискурсивних досліджень поняття дискурсу ототожнювалося з розмовою на "певну тему" [13, р. 32]. Проте внаслідок філософського аналізу поняття дискурсу виокремилися такі його аспекти як тривалість, залучення учасників, можливість для продовження чи розвитку теми, суспільний резонанс, які дозволяють не ототожнювати це явище з однією темою чи проблемою, а об'єднувати під цим терміном кілька тем, які викликають резонанс у суспільстві. Загалом концепцію дискурсу, актуальну для нашого дослідження, виробив Ю. Габермас. Філософ висвітлив, що поняття дискурсу нерозривно пов'язане з механізмом комунікативної дії, який реалізується в суспільстві в процесі комунікації. Ю. Габермас з'ясував, що під час комунікативної дії генеруються значення тих чи інших понять, а в дискурсі відбувається їх подальше уточнення [12, р. 140]. К.-О. Апелъ розуміє дискурс як комунікативну структуру, яка наскрізь просякнута етосом [11, р. 68]. Поряд із цим І.Л. Михайлин зазначає, що особливо бурхливо преса почала розвиватися наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття: "...тоді ж виникли поняття еліти й маси" [4, с. 168]. Відповідно, тоді ж виникли дискурси еліт і мас, які почали реалізуватися на сторінках преси та є цінним матеріалом для дослідження. При цьому елітою вважалися представники владної верхівки суспільства, а масою – люди, не причетні до влади, що мислилися як суб'єкт комунікації еліти [1, с. 41].

Отже, дискурс елітарного – це уточнення смислів наївно припущених елітою в процесі комунікації. дискурс масового – це уточнення смислів, здійснюване масами у відповідь на дискурс еліт.

Дискурси еліт і мас у пресі співдіють із іншими дискурсами, а саме: з дискурсами ЗМІ – новинним, подієвим, інформаційних технологій, внаслідок чого, як зазначила О. Зернецька, може відбуватися асиміляція й дисиміляція смислів [2, с. 103]. Тож дискурси еліт і мас у пресі піддаються асимілятивно-дисимілятивним взаємодіям.

Дискурс еліт має такі форми: 1) комунікативна дія як дискурс; 2) власне дискурс еліт; 3) дискурс професіоналів; 4) дискурс здорового глузду. Дискурс мас репрезентований формами: 1) власне дискурс мас; 2) терапевтичний дискурс; 3) новинний дискурс. На прикладі дискурсів еліт і мас відбулася дисиміляція виявів дискурсів, відкрита Ю. Габермасом: 1) комунікативна дія як дискурс; 2) власне репрезентація дискурсу; 3) терапевтичний дискурс, 4) дискурс новин; 5) дискурс здорового глузду [11, р. 140].

У пресі дискурс еліт репрезентований – як комунікативна дія (ідеологія) – у формі ідеологічної пропаганди, втіленої в агітаційних та передових статтях. Дискурси професіоналів, здорового глузду, власне дискурс еліт репрезентовані жанрами інтерв'ю, жанровими формами аналітичної журналістики й публіцистики, проблемною статтею.

Дискурс мас при цьому реалізується в статтях розважального жанру, невисокого рівня, в замітках, новинах, листах читачів, читацьких сповідях. Як зазначив Г.Г. Почепцов, дискурс мас загалом орієнтується на сприйняття 12-річної дитини [6, с. 93]. За аналогією до масової літератури в дискурс мас можна включити й кримінальний нарис, який має такі ознаки масового дискурсу як дидактизм, увага до гострих аспектів життя, трансляція традиційних цінностей, головний герой – злочинець або психічно нездорова людина [3, с. 173].

Газета "Вільне слово" як об'єкт дослідження є характеристичним прикладом взаємодії дискурсів еліт і мас, конденсованих як у існуючих політичних елітах, так і в динаміці настроїв маси. Будучи в 1990 році органом ЦК КПРС і Рівненської міської ради під назвою "Червоний прапор", навіть припинивши виходити на час серпневого путчу 1991 року, вона змінила назву на "Вільне слово", а згодом із газети міської ради в 1996 році стала незалежним громадським виданням. Щоправда, в наші дні газета тісно співпрацює з місцевою адміністрацією в питанні передплати [9]. Тому аналіз ідеї незалежності в дискурсах еліт і мас на сторінках цього видання є неоднозначним дослідницьким завданням.

Суть ідеї незалежності України проявляється в набутті державою територіальної, економічної й політичної незалежності від держав-сусідів [5, с. 188]. Ідея незалежності з часом змінюється, трансформується, асимілюючи нові мотиви та суспільні віяння. На шпальтах рівненської обласної газети "Вільне слово" ідея незалежності складно взаємодіє з різними елементами комунікації, багатогранно, часом досить суперечливо втілюючись у різноманітних дискурсах.

До 1991 року в місті Рівному була тільки одна міська газета – «Червоний прапор», заснована міською радою та комуністичною партією. У зв'язку з виходом республік зі складу СРСР у 1990 та 1991 роках «Червоний прапор» посилено друкував пропаганду проти «націоналістів», «рухівців» тощо. «В атмосфері безпрецедентної активності Україна готувалася до своїх перших порівняно вільних виборів до парламенту і місцевих Рад, що відбулися в березні 1990 року» – реконструює тогочасну атмосферу Орест Субтельний [7, с. 492]. Інформація про вибори зафіксована не тільки в міському часописі, а й у численних районних газетах того періоду.

Проте новини про заворушення в різних кінцях СРСР стрімко проривалися. Тому партійне керівництво на початку 1991 року заборонило вихід газети «Червоний прапор». Проте це не повернуло пресу до консолідації з центром у Москві: виникали нові газети, які приєднувалися до незалежницьких державно-розбудовчих процесів. Тому в другому півріччі 1991 року «Червоний прапор» повернувся до читачів і відразу почав вирішувати питання про перейменування. Читачі пропонували різні назви для газети, їхні листи друкувалися в спеціальних рубриках. Колектив, зрештою, вибрав символічну назву газети – «Вільне слово». Інформаційний портал м. Рівного пише про ці дві події – вихід газети «Червоний прапор» та вихід її під назвою «Вільне слово» так: «19 грудня 1939 року вийшов перший номер газети «Червоний прапор» (21 грудня 1991 року перейменовано на «Вільне слово»)» [8]. Незалежні видання натякають на адміністрування передплат цієї газети [256].

В радянські часи станом на 1990 рік показник передплати газети «Червоний прапор» сягнув 55 тисяч примірників, проте в 1991 році знизився до 50 тисяч і наприкінці 1991 року – до майже 49 тисяч. «...Все ж таки влітку 1991 року відчуття загальної апатії було дуже помітним» [7, с. 495]. Преса зосередилася на висвітленні господарських новин регіону. «19 серпня 1991 року комуністичні послідовники «твердого» курсу здійснили відчайдушну спробу державного перевороту» [7, с. 495]. Після цієї дати газета «Червоний прапор» припинила видаватися, хоча згодом була поновлені.

На початку 1990 року газета виходила 5 разів на тиждень – всі дні, крім неділі та понеділка. Такий ритм вона продовжувала витримувати й після вимушеної перерви в 1991 році, до кінця року. Проте, зважаючи на економічні негаразди та провладний курс газети, який суперечив уподобанням читачів, інтерес до видання стрімко падав, і в 1995 – 2004 роках воно стало збитковим, виходячи спочатку 3 рази на тиждень, потім – 2, а згодом – раз на тиждень (у середу, згодом – у четвер) тиражем 800 примірників (тираж 1998 року). Проте вже в 2008 році тираж газети «Вільне слово» сягнув 8000 примірників, у 2010 – 9,5 тисяч примірників, а у 2012 – 18 тисяч примірників.

Наразі ідея незалежності реалізується переважно в дискурсі еліт і переважно більш конденсовано – у випусках напередодні та в день незалежності та інших державних свят – Дня Злуки (22 січня), Дня Соборності, Героїв Крут, дати звільнення м. Рівного від німецько-фашистських загарбників (2 лютого).

Висновки. Отже, зважаючи на значну популярність у суспільстві ідеї незалежності України, вона репрезентована навіть у досить провладній газеті "Вільне слово", що мотивується загальним дослідженням суспільних настроїв. На початку державних перетворень у 1991 році цю ідею продавали як маргінальну, смішу, опозиційну, навіть ворожу, й її основними репрезентаціями були форми дискурсу мас і ідеологія. Згодом, зі здобуттям Україною незалежності ідея репрезентована в формі дискурсу еліт, зокрема, в науково-популярних публікаціях. Згодом ця ідея переходить у терапевтичний дискурс, що сигналізує про складнощі державного розбудов чого процесу та є репрезентацією дискурсу мас.

Перспективи подальших досліджень із обраної тематики. Щодо контенту газети "Вільне слово", цінним у плані дослідження є дискурс

провладних еліт, дискурс еліт у діахронічному аспекті, репрезентація дискурсу народної культури на її сторінках, новинний та ідеологічний дискурс.

1. Дуцик Д. Політична журналістика / Діана Дуцик. – К.: КМА, 2005. – 158 с.
2. Зернецька О.В. Глобальний розвиток систем масової комунікації і міжнародні відносини / О.В. Зернецька, НАН України, Інститут світової економіки і міжнародних відносин. – К.: Освіта, 1999. – 351 с.
3. Літературознавчий словник-довідник / Р.Т.Гром'як, Ю.І. Ковалів та ін.. – К.: ВЦ «Академія», 1997. – 752 с. – (Nota bene).
4. Михайлин І.Л. Історія української журналістики. Період становлення: від журналістики в Україні до української журналістики / І.Л. Михайлин. – Х.: Прапор, 2004. – 318 с.
5. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В.П. Горбатенко; За ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. – 2-е вид., доп., і перероб. – К.: Генеза, 2004. – 736 с.
6. Почепцов Г. Коммуникативные технологии двадцатого века. / Г. Почепцов. – М.: Рефл-бук, 2000. – 352 с.
7. Субтельний О. Україна: історія / Орест Субтельний, Пер. з англ. Ю.І. Шевчука, Вст. Ст. С. В. Кульчицького. – 2-е вид. – К.: Либідь, 1992. – 512 с.: іл.
8. Червоний прапор [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rivne.org/enc/enc_ch/chprapor.php
9. Як Здолбунівська адміністрація приватні газети передплачувати «рекомендує» [Електронний варіант]. – Режим доступу: <http://zdolbunivcity.net/yak-zdolbunivska-administratsiya-pryvatni-hazety-peredplachuvaty-rekomenduje/>
10. Apel K.-O. Analitic Philosophy of Language and the Geisteswissenschaften. – Dordrecht: Reidel, 1967. – IX, 63 p.
11. Habermas J. Knowledge and Human Interests. – London : Heinemann, 1972. – VII, 356 p.
12. Ricoeur P. Creativity in Language: Word, Polisemy, Methafor. – Philosophia Today. – 1973. – 17. – N 2/4. – P. 7 – 20.

**STATEMENTS IDEA OF UKRAINE'S INDEPENDENCE IN ELITE
DISCOURSE AND MASS RIVNE REGIONAL OFFICE "FREE WORD" IN
1990 - 1991 YEARS**

Victoriya Kanevska

Classic Private University

Zhukovskogo str. 70-b, 69002, Zaporizhia, Ukraine

The paper considers the discourse of independence in the newspaper "Free Word" ("Red Flag") Rivne in 1990 - 1991. It is concluded that the ambiguity of state-rozbudovchyh processes in the information field press.

Keywords: elite discourse, the discourse of mass, the independence of Ukraine, the idea of independence, the newspaper "Free Word" newspaper "Red Flag".

**УТВЕРЖДЕНИЕ ИДЕИ НЕЗАВИСИМОСТИ УКРАИНЫ В
ДИСКУРСАХ ЭЛИТАРНОГО И МАССОВОГО РОВЕНСКОЙ
ОБЛАСТНОЙ ГАЗЕТЫ "СВОБОДНОЕ СЛОВО"
В 1990 - 1991 ГОДАХ**

Виктория Каневская

Классический частный университет

ул. Жуковского, 70-б, 69002, г. Запорожье, Украина

В статье рассматривается дискурс независимости на страницах газеты «Свободное слово» («Красное знамя») г. Ровно в 1990 - 1991 годах. Делается вывод о неоднозначности государственно-розбудовчих процессов в информационном поле печати.

Ключевые слова: дискурс элитарного, дискурс массового, независимость Украины, идея независимости, газета «Свободное слово», газета «Красное знамя».

Стаття надійшла до редколегії 23.12.12

Прийнята до друку 10.01.13